

**«НАРИС СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ»
(«ОЧЕРК СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ ФИЛОСОФИИ»)
ОЛЕКСІЯ ВВЕДЕНСЬКОГО ЯК ПРЕЦЕДЕНТ ПАНОРАМНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ
XIX СТОЛІТТЯ**

У статті розглянуто деякі методологічні підвалини історико-філософської праці О. І. Введенського «Нарис сучасної французької філософії» («Очерк современной французской философии» (1894) [1] у контексті історії та типології такого жанру досліджень, як «історико-філософська панорама».

Мода на сучасних французьких філософів, захоплення ними (іноді навіть надмірне) затьмарили очевидний, але для сьогоднішньої української історії філософії небанальний факт: унікальне явище інтелектуальної історії XX ст. - сучасна французька філософія - виникла, насправді, не на початку минулого століття: джерелами блискучого розвою філософських ідей у сучасній Франції, як відомо, були й традиції картезіанства, й особливий синтез філософії та літератури, який послідовно продемонстрували XVII століття та вік Просвітництва, й загостреність соціально-політичної інтуїції французької філософської спільноти після 1789 р. Серед цих джерел чільне місце посідає й несправедливо забуте французьке філософське XIX століття з його суперечливими та взаємопов'язаними тенденціями: прагненнями до ствердження всевладності Людини-Творця (романтизм), поверненням до містицизму та витонченої релігійності (новий спірітуалізм), пошуками нових форм раціональності (позитивізм), стрімким та блискучим відкриттям сфери «наук про Людину» (соціології, психології, психіатрії, криміналістики). До того ж XIX ст. стало тією епохою, коли французька думка відчула на собі потужний вплив німецької (зокрема кантіанства та гегельянства) та англо-саксонської (насамперед шотландської школи «філософії здорового глузду») філософських традицій. Цього не можна не враховувати, коли звертаємося до історії франко-німецького діалогу та дебатів континентальної й аналітичної традицій, що розгорнулися вже у XX ст. Отже, французька філософія XX ст. постає зі свого природного підґрунтя - філософії XIX ст. Проте цей очевидний факт не знайшов своєї експлікації у сучасній українській історико-філософській науці.

Панорамна розвідка видатного російського релігійного мислителя, логіка, професора Московської Духовної Академії О. І. Введенського [2] «Нарис сучасної французької філософії» («Очерк современной французской философии») і сьогодні становить безперечну історико-філософську цінність. Переконані, що «Нарис» московського дослідника, який побачив світ у харківському видавництві наприкінці XIX ст., для тогочасного читача Російської імперії виявився такою самою інтелектуальною подією, якою наприкінці XX - на початку XXI ст. стали історико-філософські та історико-літературні праці Н. Автономової, В. Візгіна, С. Зенкіна, І. Ільїна, М. Рикліна, Г. Косікова та С. Фокіна для російського читача [3], праця В. Декомба «Тотожність та іншість: 45 років французької філософії (1933-1978)» - для англійського [4], «Про неможливість феноменології. Нотатки про сучасну французьку філософію» Еріка Аліеза [5], «Французька філософія між феноменологією та метафізикою» Мішеля Ара [6], «Філософія грозових часів» вже згаданого Венсана Декомба [7], «Теологічний поворот французької феноменології» Домініка Жанико [8], чи «Проти скептицизму. Зміни інтелектуального пейзажу Франції, 1976-1994» Олів'є Монжена [9] - для французької публіки, або історико-філософські праці Б. Вальденфельса та Й. Вільке [10] - для німецької. Всі зазначені праці мали на меті розкрити максимально повну картину французької філософської думки XX ст. «Нарис» О. Введенського, присвячений французькій філософії XIX ст., відтак, належить до особливого жанру історико-філософських розвідок - «панорамних історико-філософських досліджень» [11], який - якщо його аплікувати до сучасної французької філософської традиції -

має назву «панорамне дослідження (чи - панорама) сучасної французької філософії». Зауважимо принагідно, що цей жанр може мати свої регіонально-просторові (наприклад, канадські [12]) або часові (наприклад, «філософія XIX століття» [13], «філософія XX століття» [14]) «специфікації».

Маючи надзвичайно давнє коріння [15] та, очевидно, відповідаючи на нагальну потребу поступу історико-філософського знання [16], жанр «панорамних (або узагальнювальних) історико-філософських досліджень» в Екзагоні має доволі своєрідну та цікаву історію, деталізація якої ще чекає на своїх дослідників в Україні [17]. Ми лише побіжно окреслимо основні риси розвитку цього жанру у Франції у XIX ст., але одразу можемо констатувати наявність у французької історико-філософської спільноти смаку до синтетичних, системно-оглядових праць з історії того чи іншого періоду розвитку філософії, зокрема «сучасної французької філософії». Цей смак не в останню чергу був зумовлений республіканськими та (особливо) універсалістськими спрямуваннями екзагональної інтелектуальної спільноти, які позначили французький спосіб мислення ще за доби Декарта, але особливо яскраво далися взнаки у період, що настав після Великої Французької революції. Так склалося, що в країні, де ще з часів Віктора Кузена (Victor Cousin, 1817-1891), себто з середини 30-х років XIX ст. [18], філософська освіта розглядалася як фундамент «республіканського виховання», заснованого на ідеалах раціональності, світськості та толерантності, а історія філософії - як фундамент філософії, державні мужі - ідеологи сфери освіти (de l'instruction publique) [19] дійшли висновку щодо суспільної значущості філософії та її центрального місця у системі освіти та культури Франції [20]. Себто філософія та історія філософії за часів Липневої монархії (1830-1848), Другої республіки (1848-1852), Другої імперії (1852-1870) та Третьої республіки (1870-1940) особливо у працях В. Кузена, Ш. Ренувьє (1815-1892) та Е. Вашро (Etienne Vacherot, 1809-1897) набули рис державних, патріотичних дисциплін [21].

Тому, власне, одна з перших [22] «панорам сучасної французької філософії», яку зреалізував Фелікс Равессон (Felix Ravaisson, 1813-1900) у 1867 р. і яка мала назву «Філософія Франції у XIX столітті» насправді була державним замовленням (у зв'язку із Всесвітньою виставкою, яка того самого року проходила у Парижі). Вона стала своєрідним «звітом» про розвиток філософської думки у Франції, власне, частиною звітів, присвячених розвитку науки, мистецтв та літератури у Франції й підготовлених до відкриття Паризької всесвітньої виставки 1867 р. Книжка Ф. Равессона, відтак, стала своєрідною «інтелек-

туальною вітриною Франції», за допомогою якої Друга імперія Шарля Луї Наполеона Бонапарта (яка так чи інакше була вимушена рахуватися з республіканськими та ліберальними тенденціями, що мали місце у французькому суспільстві) прагнула відповісти на блискучий розвиток філософських ідей в авторитарній імперії Вільгельма I, що народжувалася у ці часи. Подією у панорамному історико-філософському баченні XIX ст. стала також праця Фаге «Політичні мислителі та моралісти у XIX столітті» [23]. Традицію «панорамних досліджень» підтримав й А. Бергсон: свою відому працю «Французька філософія», яка також належить жанру «панорам», у 1915 р. він написав з нагоди організації Всесвітньої виставки у Сан-Франциско [24]. Підтримуючи традицію «панорамних досліджень», інший блискучий французький філософ-спірітуаліст та історик філософії - Еміль Бутру (Emile Boutroux, 1845-1921) для філософського конгресу у Гейдельберзі в 1908 р. підготував «історико-філософський звіт», який мав назву «Філософія у Франції після 1868 р. Новітні дослідження з історії філософії», що прямо відсилає нас до равессонівської «панорами» (буквально, є її продовженням). Праця побачила світ як окреме видання лише у 1927 р. [25]. Якщо звернутися до пізніших панорамних оглядів французької філософії XIX ст., то слід згадати праці Жана Бофре «Нотатки про французьку філософію XIX ст.: від Мена де Бірана до Бергсона», Домініка Пароді «Сучасна філософія у Франції. Спроба класифікації доктрини» та І. Белавалля [13].

Однак укоріненість у французьку інтелектуальну традицію жанру «панорамних досліджень» не має нас ввести в оману. Мусимо пам'ятати, що «сучасна французька філософія» і у дослідженнях XIX ст., і у дослідженнях XX ст. була й залишається достатньо умовним предметом історико-філософських розвідок: адже і у О. Введенського, і у французьких дослідників минулого століття або сучасності прослідковується (навіть незважаючи на толерантність, світоглядну відкритість та академічне сумління) лише *певне прочитання та вибіркоче бачення* того, чим у реальному історичному існуванні була «сучасна французька філософія» в усьому різноманітті її ідейних та концептуальних проявів, в усій неоднозначності її зв'язків як з минулими та сучасними європейськими традиціями філософування (німецькою, англійською, шотландською, російською), так і з власною традицією (радіше - власними традиціями). Неоднозначною була й інституційна побудова здійснення «філософського генія» у соціально-освітньому та академічному просторах Екзагону, що, безперечно, позначилося на стилістиці викладення історії філософії

Екзагону в творах різних авторів. Відтак прислухаємося до В. Декомба, який говорить про те, що «сучасну французьку філософію» не можна ототожнювати ані з чітко визначеною *історичною добою*, ані з певною *школою*. Вона є сукупністю дискурсів, що існують у Франції і в публічному просторі розглядаються сьогодні як філософські» [26]. У цьому сенсі і теолого-спіритуалістичне прочитання історії й генези «сучасної французької філософії» Д. Жаніко, і її прочитання крізь призму історії інтелектуальних дискусій О. Монженом, і інтерпретація Еріком Аліезом як «своєрідного феноменологічного проекту» - мають право на існування, тому що відбивають окремі важливі сторони такого неоднозначного явища, яким була і є «сучасна французька філософія». Отже, такою самою мірою, якою цілком «легітимним» є суто академічне прочитання «сучасної французької філософії» (для нашого автора - це філософія XIX ст.), яке здійснив О. Введенський, має право на існування і доволі «імпресіоністське» прочитання французької філософії XIX ст. через «ідею песимізму», яке десять років після появи «Нарису» здійснив Олексій Гіляров [27].

Повертаючись до праці О. Введенського, відзначимо, що серед російськомовних досліджень французької філософії XIX ст. вона є унікальною завдяки принаймні трьом важливим її складовим. По-перше, це є ґрунтовний компендіум змістовних відомостей про стан французької філософської думки у XIX ст.; по-друге, запропонована методологія історико-філософської розвідки дала змогу авторові толерантно та систематично підійти до опису напрямів філософської думки Франції у XIX ст.; по-третє, ця праця є певним продовженням згаданих вище екзагональних «панорамних» досліджень французької філософії позаминулого століття.

Отже, щодо змістовної складової. Ще й сьогодні серед російсько- та україномовних досліджень нема ґрунтовної панорамної розвідки історії французької філософської думки XIX ст. Достатньо проаналізувати бібліографію з цього питання, аби переконатися у тому, що історико-філософських досліджень філософської думки XIX ст. значно менше порівняно хоча б з історико-літературними працями у цій царині [28]. Можна констатувати, що серед усього різноманіття напрямів та імен, які характеризували французьку думку XIX ст., у вітчизняній історії філософії хоча і побіжно, але досліджувалися (або, щонайменше, згадувалися) позитивізм (О. Конт, Е. Ренан, І. Тен), метафізика (М. де Біран), інтуїтивізм (А. Бергсон), критична філософія або неокритицизм (Ш. Ренув'є), релігійна філософія (Р. де Лямне), деякі напрями соціології (Г. Тард,

Е. Дюркгейм) та психології (Т. Рібо, П. Жане). Водночас достатньо репрезентативні напрями та постаті, що були визначальними для інтелектуального пейзажу Франції того періоду (такі, як В. Кузен, Ф. Равессон, Е. Бутру, Ж. Ляшельє (J. Lachelier), А. Фуйє (A. Fouillee), Е. Вашро (E. Vacherot), Г. Сеай (G. Seailles), **детальний аналіз філософського доробку яких ми бачимо на сторінках праці О. Введенського**, і нині залишаються невідомими або недостатньо відомими не тільки широкому колу читачів, а й спеціалістам з історії філософії. Недослідженими залишаються навіть «інтелектуальні картографія та хронологія» цього періоду розвитку французької думки, тобто загальна картина співвідношення напрямів, ідей та імен. У цьому сенсі праця російського релігійного мислителя та історика філософії ще й досі дивує своєю фундаментальністю та обізнаністю автора у царині сучасної йому французької філософії. Праця О. Введенського складається з чотирьох частин - «Університетська філософія», «Ініціатори сучасної французької філософії» (йдеться про М. де Бірана та В. Кузена), «Основні напрями сучасної французької філософії», «Сучасна філософія Франції та погляд у майбутнє». Всі частини характеризуються цікавими методами викладу історико-філософського матеріалу. Для різних розділів свого дослідження О. Введенський застосовує дещо різні методологічні підходи: якщо в першому та у третьому розділах він поєднує інституційно-біобібліографічний та проблемний спосіб викладу матеріалу [29], а в четвертому надає перевагу проблемному викладу, то в другому розділі, який, власне, й присвячений постатям та філософським концепціям М. де Бірана та В. Кузена, він вдається до біобібліографічного викладу філософської спадщини цих двох мислителів. Це дає змогу зблизити підходи до історико-філософського дослідження О. Введенського й І. Тена, Ж. Іпполіта, В. Дельбо, А. Гуйє, а також авторів останніх французьких біографічних історико-філософських творів, наприклад, Філіппа Сулеза з його працею, присвяченою А. Бергсону [30].

Дуже цікавою є й **історико-філософська концепція О. Введенського**, засадничі елементи якої він розкриває у «Попередніх зауваженнях» («Предварительные замечания») до книжки [31], але використовує їх і в основному тексті.

Отже, у «Нарисі» яскраво проглядаються основні риси історико-філософського мислення російського релігійного філософа, яке вирізнялось не тільки переконаністю у найвищому евристичному статусі релігійних істин (звідси - його підкреслений інтерес до французькому спіритуалізму), а й толерантністю та ерудованістю. Не випадково на сторінках «Нарисів» ми знахо-

димо детальний опис не тільки тих напрямів філософської думки Франції, що були позначені потужною традицією спіритуалізму, а й цілком світських філософських шкіл, далеких від теології та спіритуалізму (критична філософія, соціалізм, філософія мистецтва, філософія науки).

Олексій Введенський не був прибічником неокантіанського розв'язання проблем історії філософії [32], що поступово завойовували позиції у російській історико-філософській науці в «момент 1900» [33]. Але й для нього був характерним культурницький підхід до аналізу фактів історії та історії філософії. Так, на початку «Нарису» він прагне проаналізувати «сучасну французьку філософію» у руслі російської філософської традиції, яка характеризується синтезом розуму, відчуття та волі [34]. На думку О. Введенського, такий синтез уможливорює досягнення як традиційних раціоналістичних, так і новітніх (запозичених у німців, французів і власних філософів) філософських напрямів - «філософії волі» (пантелізму, А. Шопенгауер), «критичної філософії», поєднаної зі своєрідним французьким спіритуалізмом (Мен де Біран, Шарль Ренувьє, Жюль Лашельє) і німецькими естетичними концепціями. Культурницька контекстуалізація історико-філософського знання була доволі актуальною для тогочасної російської філософії процедурою, адже друга половина XIX ст. була для російської філософії, принаймні для досить значної частини філософського істеблшменту, часом пошуків власної «філософської ідентичності». В цьому сенсі порівняльні європейські історико-філософські студії російських філософів були, по суті, пошуком національного філософського «Я» (про це свідчить й інша праця О. Введенського - «Західна дійсність та російські ідеали»).

Цінність розвідки та методології російського історика філософії полягає, з одного боку, в його неупередженості, відповідальній позиції ретельного вивчення та адекватної експлікації (з мінімальною кількістю власних «фантазмів» на теми філософських поглядів французьких колег). З другого боку, цілком логічним виглядає й підкреслення О. Введенським центральної ролі саме історії філософії у формуванні філософських ідей сучасності [35], прагнення ознайомити російського читача зі здобутками сучасної європейської філософії, аргументована критика позитивізму та матеріалізму, намагання визначити природу філософського знання, його культурні контексти та передумови розвитку.

Очевидно, поділяючи «панорамний» погляд на історію «сучасної французької філософії», який на час написання «Нарису» вже був усталений [38], російський історик філософії прагнув академічної повноти картини щодо філософської

думки Екзагону у XIX ст. Його твір - це фундаментальна історико-філософська розвідка. О. Введенський у своїй праці постійно повертається до питання про статус філософського знання (особливо у першому розділі - «Університетська філософія»), неодноразово торкається питання про єдність науки та мистецтва (сторінки, присвячені Ф. Равессону, П. Жане та Л. Олле-Ляпрюну (L. Olle-Largune), знання та віри (розділи, присвячені аналізу праці Віктора Кузена «Про Істину, Красу та Добро», «класичному спіритуалізму» А. Фуйє та «новому спіритуалізму» Ж. Лашельє та Е. Вашро), методології гуманітарного знання (в аналізі методу І. Тена), дає розлогий опис історії французького неокантіанства (зокрема концепції Шарля Ренувьє), робить відступи філософсько-релігійного характеру.

Дотримуючись логіки руху французького спіритуалізму XIX ст. та російської «православної персонології», Введенський «проорокує» релігійно-віталістську перспективу подальшого розвитку філософських ідей у Франції (хоча у його розвідці жодним словом не згадується А. Бергсон, праця якого «Безпосередні дані свідомості» вперше побачила світ у 1888 р., тобто за 6 років до появи «Нарису»). Філософ стверджує, що думка не є метою життя, а істина відкривається лише цілісному духу, який пройшов випробування подвигом життя [36].

Надзвичайно цікавими та інноваційними для сьогоднішньої української «історії історії філософії» (та, зокрема «історії історії французької філософії XIX і XX століть») [37], є **історіографічні засади** праці О. Введенського. Видатний російський філософ та історик філософії, здійснюючи свою розвідку, очевидно, орієнтувався на два типи дослідницьких традицій щодо історії сучасної йому філософської думки Франції.

Насамперед, він опрацював класичні вже на той час історико-філософські розвідки самих французів: Іполіта Тена, Фелікса Равессона, Амеде де Маржері, Марена Ферра, Пуату, Поля Жане, Адольфа Франка, Еміля Сессе [38], тобто тих авторів, які були відомі своїми панорамними (щодо французького XIX ст.) історико-філософськими працями [39]. Введенський особливо підкреслює роль історика філософії Адольфа Франка у підготовці «Нарисів» [40]. І це є достатньо показовим - адже А. Франк, релігійний та соціальний філософ, знавець Каббали та східних філософій, свого часу не тільки очолив створення монументального «Словника філософських наук» (*Dictionnaire des sciences philosophiques*, 1844-1852), але й був автором класичного твору з історії французького містицизму «Містична філософія у Франції наприкінці XIX століття» [41]. На відміну від О. Гілярова, який широко використовував у своїй

розвідці «Передсмертні думки у Франції...» (1904) працю одного з перших дослідників французької філософії XIX ст. Ж.-Ф. Дамерона «Нарис історії філософії у Франції у XIX столітті» [42], О. Введенський лише згадує цього автора, практично не посилаючись на цю роботу та інші його (до речі, численні) праці з французької філософії XIX ст.

По-друге, О. Введенський у своїй розвідці враховував і досвід співвітчизників (попередників та сучасників), які започаткували та розвивали дослідження французької філософської думки, а також зважав на публікації та переклади творів французьких філософів та істориків філософії російською мовою. Природно, що кількість посилянь на подібні праці значно менше порівняно з французькою бібліографією. Проте автор з повагою відзначає праці своїх співвітчизників, які перекладали твори сучасних французьких філософів, досліджували сучасну їм французьку думку або перебували під її впливом [43].

Відтак висновок, який ми можемо зробити сьогодні, такий: як у змістовному, так і в методологічному плані «Нарис» російського релігійного філософа О. Введенського, що побачив світ наприкінці XIX ст., являє собою достатньо вдалу спробу врівноваженого та детального опису «панорами сучасної французької філософії». Незважаючи на певну релігійно-персоналістичну тенденційність, змістовна частина «Нарису» демонструє академічний підхід до аналізу інокультурної сучасної філософської традиції, недостатньо відомої у тогочасній Росії. З огляду на це праця О. Введенського й сьогодні становить неабиякий

історико-філософський інтерес і може бути взірцем наукової сумлінності у дослідженні «сучасної французької філософії», якою для вченого була французька філософія XIX ст.

Інноваційним елементом «Нарису» автор вважає акцентування уваги читача на критичному аспекті (критицизмі) французької думки XIX ст., на який, на його думку, недостатньо звертали увагу його сучасники. Саме цим прагненням О. Введенського пояснюється його прискіплива увага до опису філософських поглядів М. де Бірана, Ш. Ренувьє, А. Фуйє, Ф. Пійона (F. Pillon), В. Брошара (V. Brochard). Головну колізію французької філософії XIX ст. О. Введенський відтак визначає як суперечливий рух до протистояння - поєднання «Конта та Канта» [44] (позитивізму та критицизму), не забуваючи при цьому про значущість спиритуалістичного фактора (Ж. Лашельє) у французькій філософії XIX ст. Значну частину праці О. Введенський присвятив також природничо-філософському напрямку (Е. Бутру).

Наостанок зазначимо, що характеристики та загальне історико-філософське структурування, характерне для «Нарису» О. Введенського, має свої паралелі в абсолютно сучасних «панорамах французької філософії». Зокрема, згаданий вище А. Бадью вважає (і тут ми подибуємо збіг з оцінками О. Введенського), що основною концептуальною колізією французької філософії XX ст., закладеною ще в XIX ст., була і залишається суперечка між «екзистенціальним віталізмом» (Бергсон - Сартр - Фуко - Делез) та «концептуальним формалізмом» (Брюншвік - Альтюсер - Лакан) [45].

1. *Введенский В.* Очерк современной французской философии.- Харьков: Типография Губернского правления, 1894. Тут і далі праця О. Введенського цитується мовою оригіналу із збереженням авторських шрифтових позначок.
2. Олексій Іванович Введенский (1861-1913)-російський історик філософії та релігійний філософ (псевдонім А Басаргин (рос.)), представник московської школи академічної філософії, з 1892 року (після смерті В. Д. Кудрявцева) очолював кафедру метафізики та логіки у Московській Духовній Академії; О. Введенський - борник православ'я як основи політичного устрою, інтелектуального життя та філософії у Росії. Найважливіші праці філософа (назви наводимо російською мовою): «Вера в Бога, ее происхождение и основание. Положительное решение вопроса в связи с историко-критическим изучением его в текущем столетии» (магістерська дисертація, 1891); «Современное состояние философии в Германии и Франции» (1894); «Западная действительность и русские идеалы» (1894); «Закон причинности и реальность внешнего мира» (1901); «Письма о современном искусстве» (1898); «Религиозное сознание язычества. Опыт философской истории естественных религий» (докторська дисертація з теології, 1902); «Социализм, как нравственная и теоретическая задача» (1907); «Мировая трагедия знания» (1908); «Перелом в современном общественном сознании» (1911). У 1892-1893 рр. О. Введенський стажувався в університетах Німеччини та Франції, результатом чого стали праці з історії сучасної німецької та французької філософії. Як пише сам філософ, він потрапив до Франції під час літнього триместру, тому в своєму «Нарисі» він спирався не тільки і не стільки на лекційні курси, які

він відвідував, але - здебільшого - на французьку історико-філософську літературу. Історіографічний елемент праці О. Введенського викликає сьогодні неабиякий історико-філософський інтерес, у тому числі й список тих праць та досліджень, які О. Введенський залучив до свого «Нарису».

3. *Автономова Н.* Философские проблемы структурного анализа в гуманитарных науках (критический очерк концепций французского структурализма).-М.: Наука, 1991/ *ВизгуВ. П.* Эпистемология Гастона Башляра и история науки.- М., 1996; *Зенкин С.* Работы по французской литературе.- Екатеринбург: Изд-во Уральск, ун-та, 1999; *Зенкин С.* Французский романтизм и идея культуры: Аспекты проблемы.- М.: РГГУ, 2001; *Ильин И.* Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм.- М., 1996; *Ильин И.* Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа.- М., 1998; *Рыклин М. М.* Деконструкция и деструкция: Беседы с философами.- М.: Логос, 2002; *Косицке Г. К.* ОТ «внеаходимости» к «бунту» // Диалог. Карнавал. Хронотоп.- 1997.- № 1.- С. 8-20; *Косицке Г. К.* Поэтика и герменевтика // Вопросы литературы.- 1993.- Вып. 2.- С. 37-42; *Фокин С.* Жиль Делез между философией и литературой: картография // Новое литературное обозрение.- 2003.- № 63.
4. *Descombes V.* Le meme et l'autre. Quarante-cinq ans de philosophie française (1933-1978).- Paris, 1979. Нагадаємо, що ця книжка була замовлена автору видавництвом «Cambridge University Press» для колекції Modern European Philosophy, що існує у цьому видавництві. Відтак англійська версія цієї книжки з'явилася практично одночасно з її франкомовною версією. Франкомовна версія книжки була видана «Cambridge University Press» разом з видавництвом «Les editions de Minuit».

- 5 *Alliez E.* De l'impossibilité de la phénoménologie. Sur la philosophie française contemporaine.- Vrin, 1995
- 6 *Haar M.* La philosophie française entre phénoménologie et métaphysique.- Paris: Presses Universitaires de France; Perspectives Critiques, 1999.
- 7 *Descombes V.* Philosophic par gros temps I Ed. De Minuit.- Paris, 1999.
- 8 *Janicaud D.* Le tournant théologique de la phénoménologie française.-Combas: Г Eclat, 1991.
- 9 *Mongin O.* Face au scepticisme. Les mutations du paysage intellectuel.- Paris: Editions La Decouverte, 1994. Принагідно зауважимо, що справжньою «панорамою французької філософії другої половини ХХ ст. стала (дешо занадто популярна, але водночас досить інформативна для іноземного читача) праця Бернара Сішера «П'ятдесят років французької філософії» (*Sichere B.* Cinquant ans de philosophic française.- Paris: ADPF, 1997), яка містила відповідну кількість фотографій книжок французьких філософів другої половини ХХ ст. Незважаючи на критику цієї чотиритомної «панорами» багатьма істориками філософії, працю Б. Сішера, яку мають французькі культурні центри в усьому світі, сьогодні доволі важко придбати у вільному продажу (хоча вона є у віртуальних книжкових магазинах).
10. Праці німецьких колег ми подаємо у французькому та українському перекладах: *Втденфельс Б.* Вступ до феноменології / Перекл. з нім. М. Д. Култаєва.- К.: Альтерпрес, 2002; *Vadee M., Wilke J.* Les chemins de la raison. XXe siecle: la France a la recherche de sa pensee.- Paris, 1998.
11. Саме таку назву - «Панорама сучасної французької філософії» - має книжка Жана Лакруа: *Lacroix J.* Panorama de la philosophie française contemporaine.- Paris: PUF, 1966. Свій виступ у Національній бібліотеці Аргентини (у 2002 р.) відомий французький філософ та історик філософії Ален Бадью також назвав «Панорамою сучасної французької філософії» (цей текст було пізніше опубліковано у часописі «Multitude»).
12. *Boulad-Ayoub J.* La Pensee philosophique d'expression française au Canada/Ed. R/ Klibansky.- Quebec: Presses de l'Université Laval, 1998; *Bochensky I. M.* La philosophie contemporaine en Europe.- Paris: Payot, 1962.
13. *Beauvert J.* Notes sur la philosophie en France au XIXe siècle: de Maine de Biran a Bergson.-Vrin, 1984; *Belaval Y.* Histoire de la philosophie: du XIX e siècle a nos jours.- Paris: La Documentation française, 1972; *Parodi D.* Philosophie contemporaine en France.-Paris: Alcan, 1919.
14. *Delacampagne C.* Histoire de la philosophie au XX siècle.-Paris: Seuil, 2000.
15. Можна з впевненістю сказати, що доксографічна традиція Теофраста, Секста Емпірика, Діогена Лаєрського, Псевдо-Галена, Псевдо-Плутарха була, по суті, історичним прообразом умовно кажучи, «панорамного дослідження давньогрецької філософії»; інші історичні прообрази панорамної репрезентації античної культури знаходимо у працях Порфірія, Кассіодора, Макробія, Сімпліція, Ісідора Севільського та ін.; розмірковуючи у такий спосіб, можемо припустити, що так чи інакше апологети, латинські та грецькі Отці Церкви, які були вимушені разом із критикою язичницької мудрості давати загальні відомості про суть античних філософських шкіл, також вписували себе у традицію «панорамних оглядів» попереднього стану розвитку філософських ідей еллінської та елліністичної доби.
16. «Панорамні» дослідження стають особливо актуальними при вивченні тих ділянок історії філософії, які мало або зовсім не відображені в іншій традиції. Так, історія французької філософії ХІХ ст. залишається *terra incognita* для українських спеціалістів.
17. Так само чекає на своїх дослідників і така цікава тема, як складання системи філософської освіти у Франції у ХІХ ст. Зауважимо лише, що ця тема має надзвичайно багату франко-та англійську бібліографію.
18. *Cours de Philosophie de la philosophie par M. V. Cousin, professeur de philosophie a la Faculte des lettres de Paris, [professe a la Faculte des lettres, en 1829].- Paris, 1829.-492 p.*
19. Які доволі часто були «офіційними філософами» - наприклад, Віктор Кузен, або видатними юристами та журналістами - Жюль Феррі (*Jules Ferry, 1832-1893*).
20. *Douailler S., Mauve C., Navet G., Pompuognac J. C., Vermeren P. (Eds.)* La philosophie saisie par l'etat: Petits écrits sur l'enseignement philosophique en France (1789-1900).- Paris: Aubier, 1988.
21. Про патріотичну роль університетів, про центральне місце викладання філософії у них див.: *Cousin V.* Defence de l'Université et de la philosophie.- Paris: Solin, 1977.- P. 22. Йдеться, зокрема, про крилату фразу, що належить В. Кузену: «Університет - це образ Франції».
22. Віддаючи належне історичній об'єктивності, зазначимо, що насправді чи не першою «панорамою» історії філософії століття, яке тільки-но розпочиналося, було дослідження Дамірона «Нарис історії філософії Франції у ХІХ ст.» (*Damiron.* Essai sur l'histoire de la philosophie en France au XIXe siècle-1828); серед перших спроб панорамних досліджень (спрямованих проти «кузенівського екліктизму» та «біранівського спирітуалізму») французької філософії ХІХ ст. була й праця позитивіста та філософа мистецтва Іполіта Тена «Французькі філософи ХІХ століття» (1857), яка удрукована ХІХ ст. у Франції видавалася двічі (у 1860 та 1868 рр.) і досить швидко була перекладена російською мовою.
23. *Faguet.* Politiques et Moralistes du XIXe siècle. 3e serie.- Paris: Dibier, 1900.
24. *Bergson H.* La philosophie française II La Revue de Paris.- 1915.- 15 mai.- P. 236-256. Цікаво, що того ж року відомий історик філософії Віктор Дельбо публікує дослідження, в якому порівнює «філософський дух» Франції та Німеччини, - див.: *Deibos V.* L'Esprit philosophique de l'Allemagne et la Pensee française.- 1915. «Панорамні дослідження сучасної французької філософії» можна класифікувати у такий спосіб: 1) ті, що пишуться французами для французів (наприклад, праця О. Монжена); 2) ті, що пишуться французами для не-французів - «Той самий та інший» В. Декомба; 3) ті, що пишуться не-французами для не-французів та стають важливими подіями в осягненні не-французькою публікою реалій «сучасної французької філософії»; 4) «панорамні дослідження», що пишуться не-французами для не-французів, але які (хоча це трапляється досить рідко) можуть стати подією для французької історії філософії (як це було, наприклад, з працями Б. Вальденфельса). Праця О. Введенського належить до третьої категорії «панорам». Можна уявити й іншу типологію - за ступенем генералізації: так, праці Б. Сішера та О. Монжена є рідше своєрідними змістовно-інформативними енциклопедіями «сучасної французької філософії», тоді як праці А. Бергсона, А. Бадью, Д. Жаніко та Е. Алієза вирізняються прагненням до встановлення загальних тенденцій розвитку сучасної французької думки. У цьому сенсі «Нарис» О. Введенського поєднує у собі як інформативну вичерпність, так і тенденцію до узагальнень.
25. *Boutroux Emile.* La Philosophie en France depuis 1868, publie dans Nouvelles études d'histoire de la philosophie.- Paris, 1927.
26. *Descombes V.* Le merne et l'autre, quarant cinq ans de la philosophie française.- London: Cambridge University Press; Paris: Les editions de Minuit, 1979.- P. 12.
27. *Гіляров Ф. Н.* Предсмертные мысли XIX века во Франции. Очерк миропонимания современной Франции по ее крупнейшим литературным произведениям.-Киев: Тип. С. В. Шульженко, 1904.
28. Зокрема: *Зенкин С.* Работы по французской литературе.- Екатеринбург: Изд-во Уральск, ун-та, 1999; *Зенкин С.* Французский романтизм и идея культуры: Аспекты проблемы.- М.: РГТУ, 2001.
29. Французький історик філософії (спеціаліст по Декарту та новочасній філософії) Дені Кумбашнер (*Denis Koumbaschner*) пропонує називати ці два підходи, відповідно, «історіографічний» (який, на його думку, характерніший для французького стилю дослідження та викладання історії філософії) та «монографічний» (тобто проблемний, більше притаманний англосаксонському стилю в історії філософії).
30. *Taine H.* Philosophes français du XIXe siècle.- Paris, 1857; *Hippolyte J.* Les figures de la pensee philosophique.- Paris; *Deibos V.* Figures et doctrine des philosophes.- Paris: Plon, 1918; *Gouhier H.* Maine de Biran par lui-meme.- Paris: Seuil, 1970; *Soulez P.* Bergson: biographique.-Paris: Flammarion, 1997. На сторінках «Нарису» О. Введенський застосовує «історіографічний» метод лише до чотирьох філософів ~ Мена де Бірана, В. Кузена, І. Тена та Ж. Лямне. Досить розлогі (але

- менші за обсягом) біобібліографічні описи він присвячує також Ф. Равессону, Ш. Ренувьє та А. Фуйє.
31. *Введенский А.* Очерк современной французской философии.- С. I-XXXIII.
 32. Хоча у «Нарисі» немає послідовної історико-філософської концепції автора, зауважимо, що О. Введенський мав декілька окремих публікацій з методології історії філософії, в яких розвиває досить оригінальну концепцію горизонтально-вертикального підходу в дослідженні історії філософії як частини історико-культурного процесу (див.: *Введенский А.* О целях изучения истории философии.- 1882; *Введенский А.* Мировая трагедия знания.- Сергиев Посад, 1908). Оцінку історико-філософської концепції Введенського ми знаходимо у розвідці: *Каменский З. А.* История философии как наука в России XIX-XX вв..- М, 2001.
 33. *Worms F. (ed.)* Le moment 1900 en philosophie.- Lille: Presse Universitaires du Septentrion, 2001. «Момент 1900» мав символічні конотації- нагадаємо, що смерть В. Соловйєва в 1900 р. була символічною віхою, що розділяла російське філософське XIX ст. від філософського XX ст. (зауважимо, що один із стовпів французької філософії XIX ст. спиритуаліст Ф. Равессон - автор, окрім вже зазначеної вище праці «Філософія Франції у XIX столітті», творів «Про звичку» та «Венера Мілоська», атакож історико-філософських праць давньогрецької філософії, також помер у 1900 р.; 1900 - дата смерті Ф. Ніцше). У 1900 р., до речі, побачило світ й перше число часопису «Revue de synthese» Анрі Бєрра. Злам століть у Росії пережили також надзвичайно гостро. Так, М. Волошин в «Автобіографії» доволі художньо, але дуже точно та предметно охарактеризував атмосферу «моменту 1900», яка оточувала його: «1900 год, стык двух столетий, был годом моего духовного рождения. Я ходил с караванами по пустыне. Здесь настали меня Ницше и «Три разговора» Владимира Соловьева. Они дали мне возможность взглянуть на всю европейскую культуру ретроспективно — с высоты азиатских плоскогорий и произвести переоценку культурных ценностей» (<http://lingua.russianplanet.ru/library/mvoloshin/mvbiograf.htm#009>).
 34. *Введенский А.* Очерк современной французской философии.- С. XXX.
 35. «Современная мысль есть, так сказать, конденсированная история философии», - пише О. Введенський («Нарис», с. 125). Принагідно зауважимо, що однією з характерних рис викладу філософських поглядів французьких мислителів XIX ст. є постійне прагнення вченого вписати ту чи іншу філософську теорію в контекст попередніх, сучасних та ймовірних майбутніх філософських тенденцій та поглядів. У цьому сенсі особливо значущими є другий розділ, присвячений де Бірану та Кузену, та четвертий розділ, в якому російський історик філософії прагне «прогнозувати» подальший поступ французької філософської думки.
 36. *Введенский А.* Очерк современной французской философии.- С. 329.
 37. «Історія історії філософії», що є однією з напрямів сучасного французького історико-філософського знання, представляє (ще з часів актуалізації М. Геру та А. Гуйє тем «філософії історії філософії» та «історії історії філософії») неабиякий інтерес. У наступних наших публікаціях ми докладніше зупинимося на цьому напрямі сучасних історико-філософських досліджень, у цій статті відмітимо лише, що, окрім відомих праць зазначених вище «класиків» історико-філософської науки у Франції, темою «Історії історії філософії» досліджував також Люсьєн Брон, див.: *Brun L.* Histoire de l'histoire de la philosophie- Paris: Ophrys, 1973.
 38. *Taine H.* Philosophes francais du XIXe siecle.- Paris, 1857 (одне з останніх перевидань - Paris; Geneve: Slatkine, 1979); *Ravaisson F.* La Philosophie en France au XIXe siecle, rapport redige pour l'Exposition universelle de 1867.- Paris, 1868 (одне з останніх видань цієї праці - Paris: Vrin, 1983); *Marguerie A. de.* Philosophie contemporaine.- Paris: Didier 1870; *Janet P.* La philosophie francaise contemporaine.- Paris, 1879; *Janet P.* Les problemes du XIX siecle: la politique, la litterature, la science, la philosophie, la religion.-Paris: Levy, 1872; *Poitou.* Les Philosophes francais contemporains et leurs systemes religieux.- Paris, 1864; *Ferraz M.* Histoire de la philosophie en France au XIXe siecle.- Paris, 1889; *Franck A.* Philosophes modernes etrangers et francais.- Paris: Didier, 1879; *Franck A.* Moralistes et philosophes.- Paris: Didier et Ci, 1872; *Saisset E.* Essais sur la philosophie et la religion au XIX siecle.- Paris: Charpentier, 1845. Нас. 214 «Нарису» ми подябуємо коротку характеристику вказаних історико-філософських праць. О. Введенський посилається також на праці європейських істориків філософії, які досліджували сучасну французьку філософію, див.: *Ибервез-Гейнце,* История новой философии.- СПб., 1889.
 39. *Введенский А.* Очерк современной французской философии.- С. 5, 238.
 40. Там само.- С. 293.
 41. *Franck A.* La philosophie mystique en France au XVIIIeme siecle. Saint-Martin et son maitre Martinez de Pasqually.- Paris: Germer Bailliere, 1886.
 42. *Dameron J.-P.* Essai sur l'histoire de la philosophie en France au XIXe siecle.- Paris: Ponthieu, 1828. Саме Дамерону належить праця «Про міру застосування власне історії в історії філософії» (*Dameron J.-P.* De la Part et de l'emploi de l'histoire proprement dite dans l'histoire de la philosophie.- Paris, 1840).
 43. На сторінках «Нарису» О. Введенський згадує російських персоналістів П. Є. Астаф'єва, Л. М. Лопатіна як філософів, що зазнали впливу французького спиритуалізму, зокрема, Мена де Бірана (с. 2, 238, 239 «Нарису»), О. О. Козлова - як дослідника напряму французької «філософії психології» та позитивізму (с. 239, 311, 328 «Нарису»), Д. Шеглова - як дослідника французької соціально-політичної думки (С. 271, 273 «Нарису»), М. М. Страхова - як перекладача та дослідника позитивізму, зокрема І. Тєпа (с. 238 «Нарису»).
 44. Принагідно зауважимо, що саме так називалася книжка А. Фуйє, переклад якої російською мовою вийшов у 1900 р. Див.: *Фульє А.* Кант и Кант / Пер. Л. Барана- СПб., 1900. (О. Введенський переклав Fouillee як Фульє).
 45. *Badiou A.* Panorama de la philosophie francaise contemporaine.- http://multitudes.samizdat.net/article.php3?id_article=1687

Tatyana Golichenko

«ESSAY ON CONTEMPORARY FRENCH PHILOSOPHY» BY OLEKSIY VVEDENSKY AS A PRECEDENT TO «RECHERCHE PANORAMIQUE» ON THE HISTORY OF XIX CENTURY'S FRENCH PHILOSOPHY

In this article some of the methodological points of the background of the historical philosophical work of A. I. Vvedensky «The outline of contemporary French philosophy» (1984) are considered. «The outline...» in particular is viewed in the context of «a historical philosophical panorama» genre.